

Radan Hain: Integrace a uplatnění mladší generace ve Švýcarsku

(Text přednesený na oslavě 100. výročí založení Svazu spolků Čechů a Slováků ve Švýcarsku.)

Dámy a pánové,

čas neúprosně plyne. Básnický řečeno s Karlem Jaromírem Erbenem: „Běží časy, běží, všechno s sebou mění, co nebylo, přijde, co bývalo není.“ Moje generace byla kdysi – v letech 1968/69 – svědkem toho, jak generace našich rodičů učinila závažné rozhodnutí opustit Československo a začít nový život za hranicemi, ve svobodném světě. V následujících letech jsme mohli sledovat, jak rodiče pozvolna budovali novou existenci, jak se lepšila jejich a tudíž i naše hmotná situace a jak se vžívali do zdejších poměrů. Dnes jsou moji vrstevníci a já starší než byli naši rodiče v oné době. A zatím co naši rodiče jsou dnes v důchodu, pokud ještě žijí, tak moje generace je zapřažena do pracovního procesu, má dospívající nebo už dospělé děti a v některých případech dokonce už i vnoučata.

Mým tématem je integrace a uplatnění mé generace ve Švýcarsku. Především, že pochopitelně nemohu hovořit jako samozvaný mluvčí za všechny ty tisíce českých a slovenských dětí, které sem kdysi přišly jako uprchlíci. Ale měl jsem to štěstí, že jsem s celou řadou mých českých a v menší míře i slovenských vrstevníků vyrůstal, a mám to štěstí, že s mnohými z nich mám dodnes kontakt. Mohl jsem tedy z vlastního vnímání sledovat jejich vývoj ve Švýcarsku. To mi snad dává oprávnění podat zde pár poznatků a postřehů o nás – abych tak řekl – dětech sovětské okupace.

Nový život ve Švýcarsku nás děti doslova pohltit a to platilo pro naše rodiče zrovna tak. To, co pro ně bylo nové zaměstnání, to byla pro nás děti nová škola a vše, co s tím souviselo, především noví spolužáci, s kterými jsme se rychle skamarádili. V jednom podstatném bodě jsme vůči rodičům měli navrch. Zdejší jazyk jsme si v kontaktu se švýcarskými dětmi osvojili během jediného roku a naučili jsme se mu lépe než rodiče. Mnohým z nás jsou *Schwiizerdütsch* a němčina bližší než čeština. Ne vždy bližší ve smyslu citovém, ale určitě ve smyslu lingvistickém. Naše integrace byla bezesporu rychlejší a snažší než u rodičů a mnozí z nás posléze získali švýcarské občanství léta před rodiči.

Říká se, a nemám důvod o tom pochybovat, že tehdy z Československa odešli především příslušníci společenské vrstvy, pro kterou se vžil pojem „inteligence“. Mě ten výraz vždycky zarážel, protože nechtěně sugeruje, že všichni ostatní jsou přitroublí dacani. Nechme však slova stranou – faktem je, že velká většina uprchlíků byli původním povoláním úředníci, učitelé, inženýři, lékaři a podobně. Tedy lidé se středoškolským nebo i vysokoškolským vzděláním. Je tedy logické, že si mnozí rodiče mých vrstevníků přáli, aby se i jejich dětem dostalo co nejlepšího vzdělání. V některých případech, třeba v mém, v tom vězel možná ještě jeden faktor: totiž že rodičům bylo jejich vlastní školní vzdělání znemožněno z politických důvodů. Můj otec nemohl na studium, protože Němci zavřeli české vysoké školy, a moji matku vyloučili komunisté z gymnasia, protože byla dcerou takzvaného vykořisťovatele. Lidé s touto životní zkušeností chtěli svým dětem umožnit to, co jim samotným zůstalo odepřeno.

Pokud jde o mužskou část mé generace, tak k její integraci do švýcarského prostředí kromě škol přispěla ještě jedna tehdy velmi důležitá složka: vojenská služba. Byli ovšem i mezi námi českými mladíky takoví, kteří se té službě švýcarské vlasti šikovně vyhnuli, ale osobně znám takových případů málo. Můžeme se k armádě a k branné povinnosti stavět jakkoli. Z mého pohledu je nicméně nepochybné, že vojenská služba byla jedním z kamínek v té složité mozaice tvořící cestu k integraci, a nebyla kamínkem nejmenším. Byli jsme den a noc na hromadě

se Švýcary ze všech společenských vrstev, ze všech možných profesních oborů, z různých jazykových částí země a samozřejmě s lidmi všech možných charakterů.

O dalším významném faktoru při integraci – zaměstnání – se nemusím příliš šířit, protože je vám všem dobře známý z vlastní zkušenosti. Kde jinde než na pracovišti je člověk takříkajíc vydán napospas každodenní realitě se vším všudy? Lidem, hierarchiím, předpisům, zvyklostem, diskusím, konfrontacím, formálním a neformálním kontaktům. Pokud nebyla integrace v případě mé generace dovršena už školami, pak se to stalo nejpozději po nástupu do zaměstnání. Moje osobní zkušenost byla ta, že mě vždy a všude měřili podle mého výkonu a nikdy podle mého původu. A to je další aspekt naší zdařilé integrace: vstřícnost a tolerance Švýcarů vůči nám uprchlíkům z Československa. Za celý můj život v této zemi jsem se s xenofobními poznámkami na mou adresu setkal možná třikrát.

Vežmu-li jen namátkou pár svých přátel a známých, tak zjišťuji, že se ty někdejší uprchlické děti ve Švýcarsku uplatnily dobře. Jsou mezi nimi lékaři, podnikatelé, právníci, inženýři, elektroinženýři, odborníci na mezinárodní vztahy, architekti, jaderný technik, novinář. A to nemluvím o další generaci, už ve Švýcarsku narozené, kterou na našem dnešním setkání důstojně reprezentuje zpěvačka a hudebnice Slávka Müllerová.

A nakonec ještě jeden integrující prvek – manželství a vlastní rodina. Mnozí z nás, pravděpodobně většina, založili rodinu s partnerkou nebo partnerem švýcarského původu. A v mnoha případech byla ta integrace tak úplná, že se český prvek z rodiny prakticky vytratil. Partner česky neuměl a nenaučil se, děti tudíž vyrostly jednojazyčně a z českého původu matky nebo otce zbyly tak nanejvýš buchty na stole, většinou zásluhou české babičky. Zažívám to sám u části svého příbuzenstva a někdy se u slavnostní rodinné tabule přistihnu při absurdních myšlenkách. Uprostřed vinných sklenic, porcelánových talířů a nablýskaných příborů se mi vybaví Hus, Komenský, Neruda, Dvořák, Masaryk, Štefánik, Čapek – celá ta plejáda národních velíků –, doba obrození, první republika, protektorátní teror, komunistická diktatura. A kolem mne hopsá švýcarská mládež, krví z poloviny česká, která o tom všem neví zhora nic a je jí úplně jedno, že o tom nic neví a nikdy vědět nebude, protože žije geograficky i mentálně docela jinde a docela jinak. Jak relativní je význam takzvaných národních hodnot, jestliže se diskurs o češství nakonec smrskne na otázku, kolikže si dneska dáme knedlíků...

A jaké je to s naší mentalitou? S českou resp. slovenskou na straně jedné a se švýcarskou na straně druhé? Netroufám si na definitivní úsudek. Nejen proto, že otázka národní mentality je sama o sobě složitá, ale i proto, že je těžké být nestranným soudcem ve vlastní věci. Do jaké míry jsme my, kterým bylo kdysi dávno osm, devět či deset let, do jaké míry jsme my caparti tehdy vůbec byli Češi? Mohli jsme si už v tak ranném věku vůbec osvojit tu snůšku zvyků, vlastností a způsobů myšlení, kterým se souhrnně říká mentalita? Jisté lidské vlastnosti jsou prý ustálené už ve dvouletém děcku. Vyznačuje se ale desetileté dítě nějakou národní mentalitou či dokonce identitou? Ta otázka je o to víc na místě, že už v těch dětských letech nás začaly ztvárňovat zákonitosti a způsoby *švýcarského* života. Jak dalece a v čem nás doma jakýmsi mechanismem setrvačnosti ještě ovlivňovala česká mentalita rodičů? Vždyť i ti rodiče podléhali rok od roku víc vlivům zdejšího světa, i oni se měnili. Jakou mentalitu měli po letech naši rodiče? Vzpomínám, jak nás po mnoha rocích exilu navštívili dlouholetí přátelé z Prahy. Můj otec po setkání rozčarovane podotkl, že si s nimi už nemá moc co říct.

Kdysi prohodil jeden můj starší známý, který přišel do Švýcarska až v dospělém věku, že ta naše generace dětí z roku 1968 je ideální směsí obou mentalit, té české a té švýcarské. Že máme v sobě českou soudržnost a český smysl pro legraci, ale zároveň švýcarskou korektnost a spolehlivost. Neuvádím to proto, že bych své generaci chtěl lichotit, a ani nevím, zda to můj známý správně vystihl. Vím ale – a víme to všichni –, že v nás samozřejmě je jakási dvojakost.

Do dnešní České republiky nepatřím, navzdory všem možným poutům. Jenže zrovna tak platí, že se na některá dění ve Švýcarsku dívám trochu jinýma očima než řadový Švýcar. Jazyk prý ovlivňuje způsob myšlení. Jak tedy myslí dvojjazyčný člověk?

Nemyslím to vůbec pateticky, když závěrem řeknu, že Švýcarsko se stalo zcela nepochybně a bezvýhradně naším domovem. Domovem, který máme rádi a který dobrovolně nechceme opustit. Mně osobně jedna ztráta domova za život úplně stačila. Jeden z mých dřívějších šéfů si mě a můj švýcarský patriotismus dobíral s tím, že jak známo je poturčenec horší než Turek. Vůbec jsem se tomu nebránil. Když si někteří Švýcaři ve světle globalizace utahují z údajně zápečnického pojmu *Heimat*, tak si pokaždé uvědomím, že my všichni někdejší uprchlíci máme hlubokou, ba živelnou osobní zkušenost, která těmto lidem uniká. Že totiž ta *Heimat*, ten bezpečný domov, vůbec není samozřejmý, že ho můžeme ze dne na den ztratit a skončit s holýma rukama v zoufalé situaci, tak jak se to v současné době bohužel děje miliónům lidí na celém světě.

Podle bible jsou tři pilíře lidského bytí: víra – naděje – láska. Ve skromnosti k tomu dodávám: A domov.